

**Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 52**

DOI 10.31909/26168774.2021-(52)-2
УДК 314(=511.141)(477.87)'1994/2004'

DEMOGRAPHIC DYNAMICS OF HUNGARIANS OF TRANSCARPATHTIA (1994 – 2004)

ДЕМОГРАФІЧНА ДИНАМІКА УГОРЦІВ ЗАКАРПАТТЯ (1989 – 2001 рр.)

Маргарита Башилі

кандидат історичних наук

E-mail: mibashly@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1519-8139](https://orcid.org/0000-0003-1519-8139)

Researcher ID: [AAA-9204-2021](https://orcid.org/AAA-9204-2021)

Ізмаїльський державний гуманітарний
університет, Україна

Margaryta Bashly

PhD of Historical Science

E-mail: mibashly@gmail.com

ORCID: [0000-0003-1519-8139](https://orcid.org/0000-0003-1519-8139)

Researcher ID: [AAA-9204-2021](https://orcid.org/AAA-9204-2021)

Izmail State University of Humanities, Ukraine

ABSTRACT

The article analyzes the official statistical data on the population in the Transcarpathian region during the 90s of the 20th century – the beginning of the 21st century. Particular attention is paid to the analysis of statistics on the Hungarian ethnic community, whose members live compactly in the region. Based on the comparison of data for 1996, 1997, 2000, 2001 on the demographic dynamics of the Hungarian community in the region, quantitative and qualitative indicators of migration processes have been clarified. Statistics on marriages in the Transcarpathian region indicate a twofold tendency in this process: on the one hand, it is a factor of endogamy, on the other hand, there is a rather significant percentage of interethnic marriages. The reasons and consequences of the decrease of the Hungarian population of the specified chronological period in the social and demographic structure of the region are analyzed. The conclusion has been made about the development of civil society by representatives of the elite of national minorities of the region.

Key words: Hungarians, Transcarpathian region, migration processes, statistical data.

Постановка проблеми й актуальність дослідження. На території Української держави живуть представники різних народів, серед яких певний відсоток належить угорській етнічній групі. Угорська національна меншина – одна з найбільш компактно розселених в Україні. За даними перепису 2001 року абсолютна більшість представників угорської спільноти (96,7 %) проживала в Закарпатській області. В цілому по Україні, за даними офіційної статистики, в 1959 р. чисельність угорців становила 149,2 тис. осіб або 0,36% від загальної кількості населення країни. Найбільший абсолютний показник чисельності угорської етнічної спільноти в Україні припадає на кінець 70 – 80-х років ХХ ст. На той час кількість угорців у державі коливалася в межах від 164,4 тис. до 163,1 тис. осіб. З кінця 80-х років ХХ ст. кількість угорського населення в Україні поступово зменшується й станом на 2017 р. на території Закарпатської області мешкає майже 95 000 угорців. Необхідність з'ясування питань, пов'язаних із об'єктивними причинами зменшення чисельності угорців у Закарпатській області на початковому етапі становлення Української держави, роблять обрану проблему актуальною. Комплексне вивчення процесів, які відбуваються в угорській національній меншині, дозволить у подальшому здійснювати більш повну реалізацію прав та інтересів національних меншин загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика питань, пов'язаних з розвитком угорської національної меншини як на теренах України, так і безпосередньо в Закарпатській області, знайшла логічне відображення в українській науковій літературі, публікаціях у пресі. Одним з перших статистико-демографічних досліджень населення

Закарпаття періоду 1870 – 1970 рр. здійснили В.П. Копчак та С.І. Копчак (Копчак, 1977).

Визнаним фахівцем з питань історичного розвитку угорців Закарпаття є дослідник Микола Зан, який має понад 10 наукових публікацій з питань аналізу міжетнічних відносин на Закарпатті 90-х рр. ХХ ст. (Зан, 2001 б); етнополітичної ситуації на Закарпатті в 1989-1991 рр. (Зан, 2002 б, 2002 с), демографічних чинників етнічних процесів на Закарпатті (Зан, 2002 а, 2010) тощо. У своїх статтях дослідник розглядає динаміку етнічних процесів на Закарпатті, аналізує результати переписів населення 1989 та 2001 років, міграційні рухи тощо. Автор стверджує, що «Перепис населення 2001 року вперше зафіксував наявність субетнічних або етнографічних складових українського етносу. На Закарпатті зафіксували групу русинів (10 090 осіб), гуцулів (83 особи), бойків (25 осіб) та лемків (3 особи)» (Зан, 2010, 35). В іншій публікації дослідник висвітлив історіографічний аспект проблеми культурного життя національних меншин краю та стан дослідження міжетнічних відносин на Закарпатті (Зан, 2001 а).

Глибиною аналізу демографічної ситуації в Закарпатті характеризуються дослідження Олександра Мальця, в зоні інтересів якого знаходяться етнічний склад населення та етнічні процеси на Закарпатті в період з 1945 по 1996 рр. (Малець, 1999), а також безпосередньо етнічні процеси в середовищі угорців Закарпаття після Другої світової війни й до 80-х рр. ХХ ст. (Малець, 2003).

Науковці Ужгородського національного університету Остапець Ю. та Скиба І. на підставі документів з відомчого архіву Закарпатської ОДА зробили ґрунтовний аналіз суспільно-політичному та культурному розвитку угорців Закарпаття в 1991 – 2008 рр. (Остапець, 2009). Цікавий аспект проблеми розглянув Юрій Бідзіля у статті «Угорський етнос та угорськомовна преса на Закарпатті» (Бідзіля, 2010). Питання, пов'язані з інтерференцією мов у розмовному мовленні угорців на Закарпатті, проаналізовано в статті Катерини Горват і Діани Гульпи (Горват, 2011). Також мовні аспекти знаходяться в полі зору дослідника Черничко С. (Черничко, 2018).

Стаття доктора історичних наук, професора Валентини Борисенко присвячена етнографічним особливостям культури пограниччя українців та угорців Закарпаття (Борисенко, 2018). Авторка переконана, що «інтеграція українців та невеличких етнічних груп, що проживають в Україні, буде сприяти плідним взаємовпливам культур та розвиткові міжетнічних добрих взаємин. Політичні амбіції окремих діячів повинні враховувати й необхідність забезпечення добросусідських взаємин, а не роздмухувати національну ворожнечу» (Борисенко, 2018, 14).

Проблематика демографічної динаміки угорців Закарпаття періоду, що розглядається, знайшла також відображення в газетних публікаціях та в світовій мережі Internet. Етнодемографічні зміни в Закарпатті часів становлення української державності знаходилися в полі зору дослідників Лавера О. та Макара М. Аналізуючи результати перепису населення 1989 р., дослідники констатували, що кількість угорців зменшилася порівняно із 1979 р. «...завдяки невисокому природному приросту, а також еміграції в Угорщину» (Лавер, 1996). Проблематику міграції на Закарпатті висвітлив у низці публікацій закарпатський журналіст Бабидорич М. (Бабидорич, 1993). Таким чином, вищеназвані дослідники в своїх публікаціях окреслили комплекс проблем етнодемографічної динаміки угорців Закарпаття протягом 1989-2001 рр.

Мета статті полягає у здійсненні комплексного аналізу змін демографічної ситуації серед угорської спільноти Закарпатської області упродовж 1989 – 2001 років.

Методологічною основою дослідження є загальні принципи об'єктивності, історизму, пріоритету фактів, які передбачають об'єктивний опис і аналіз подій та явищ на основі використання різноманітних джерел.

Виклад основного матеріалу. Процес демографічного розвитку угорців Закарпаття в історичній ретроспективі був тривалим та складним. Ми цілком підтримуємо тезу дослідника Михайла Зана, що «Закарпатська область є особливим історико-етнографічним

регіоном України, де представлено широку палітру етнічних груп (українці, угорці, румуни, росіяни, словаки, німці, цигани і т. д.) та етнографічних складових українського етносу (долиняни, гуцули, бойки, лемки)» (Зан, 2010, 31). Заселення угорців на терени краю розпочалось ще в IX–X ст. Упродовж XI–XIII ст. угорські феодалі освоїли землі Притисянської низовини, а згодом й передгірської частини Закарпаття. В XIV ст. угорці досить компактно заселили південну частину краю, утворюючи змішані русинські (українські) та угорські села і містечка. Згодом місцями компактного розселення угорців ставали містечка Берегово, Виноградovo, Королево, Вілок.

Власне XIV – середина XVI ст. – це період активного заселення Закарпаття угорцями, що знайшло відображення у появі населених пунктів із угорським лексичним навантаженням (Зан, 2001 а). Тимчасове входження краю до складу Угорського королівства, сприяло створенню умов для динамічного розвитку угорського етносу в регіоні. Водночас, у XIX – на початку XX ст. відбувався процес мадяризації місцевого населення, що знайшло втілення у мові, побуті, фольклорі та культурі Закарпаття.

Протягом XX ст. кількість угорського населення краю в залежності від державного підпорядкування регіону поступово збільшувалась або зменшувалась. Безперечно, що політичний фактор був основним й при проведенні переписів населення. Так, переписи 1900, 1910 рр. засвідчували не національну ідентичність населення, а мову використання та віросповідання. Тому і кількість угорськомовного населення була досить значною (Копчак, 1977). За офіційною статистикою в 1910 р. угорці становили 30% населення Закарпаття.

У 1919 – 1939 рр. край перебував в складі Чехословаччини. Це також позначилося на офіційній статистиці. Кількість угорців різко зменшилась. За офіційною статистикою їх кількість становила вже 16% населення регіону. Після входження Закарпаття до складу СРСР, кількість угорців регіону значно зменшилась через низку факторів: репресії з боку радянської влади; зниження народжуваності; примусової депортації тощо. Впродовж радянського періоду, особливо в 50 – 70-х рр. XX ст., кількість угорців у регіоні поступово збільшувалась, однак через переселення до Закарпаття росіян та представників інших етносів СРСР, відсоток угорськомовного населення по відношенню до всього населення краю поступово зменшувався. Таким чином, протягом майже всього XX ст. кількісно-статистичні показники угорської етнічної групи нагадували гойдалки – то піднімалися в гору, то різко опускалися до низу.

Поряд із природною рухливістю населення (темпи природного приросту або скорочення) міграція є важливим компонентом і показником динаміки суспільного розвитку. Протягом 90-х рр. XX ст. Україна опинилась у глибокій соціально-економічній кризі. Зменшення темпів виробництва, скорочення робочих місць викликали хвилю еміграції населення Закарпаття. Зростання споживчих цін порівняно із номінальною заробітною платою протягом другої половини 90-х рр. негативно вплинуло на реальні прибутки населення краю, що в свою чергу викликало хвилю трудової еміграції як серед українців, так і серед представників національних меншин області (Соціальні індикатори, 2000). Дослідник етнічних процесів на Закарпатті цього періоду М. Зан в окремій публікації вдало проілюстрував ситуацію навколо спільнот, що представляють національні меншини краю та беруть участь у міграційних процесах, зазначивши, що в даному процесі поєднуються економічні та етнопсихологічні фактори (Зан, 2002).

Для того, щоб висвітлити питання міграційної активності угорців краю, звернемо увагу на загальні показники зміни чисельності всього населення Закарпаття, тому що саме на цьому тлі можна краще усвідомити кількісні показники міграційної рухливості угорців, збагнути результати перепису населення 2001 р. Використані розрахунки Закарпатського обласного управління статистики засвідчують, що протягом періоду з кінця 80-х рр. XX ст. до початку XXI ст. населення кількісно зростало. Втім, це зростання проходило за рахунок природного приросту насамперед у сільській місцевості. Натомість,

у містах області населення скорочувалось. Якщо в 1989 р. частка міського населення в Закарпатті становила 41,1 %, то в 1995 р. вона зменшилася до 39,8 %, а в 2001 р. – 38,9 %. Протилежною була ситуація на селі. Частка селян у 1989 р. складала 58,9 %, в 1995 р. – 60,2 %, а в 2001 р. – 61,1 % (Про кількість та склад, 2001).

Динаміка зростання населення області у зазначений час неоднакова в розрізі районів. Можна виділити окремі райони, в яких фіксувалося певне зростання населення, а саме: Виноградівський, Іршавський, Рахівський, Тячівський, Свалявський, Хустський райони. У ряді районів регіону населення зростало дуже повільно або зберігало стабільну кількість жителів (Великобerezнянський, Воловецький, Міжгірський, Мукачівський, Перечинський, Ужгородський райони). Різке зменшення чисельності з 1999 р. відбулось у м. Хуст: у 2001 р. тут проживало 31 864 чол. (Про кількість та склад, 2001).

Звертає на себе увагу Берегівський район. Кількість населення цього району протягом означеного періоду неухильно зменшувалась. Так, у 1989 р. тут проживало 85 115 чол., з яких 56 971 чол. (66,9 %) складали угорці. Перепис 2001 р. зафіксував вже 54 062 жителі Берегівщини, а також 26 554 мешканці районного центру м. Берегово. Населення міста істотно зменшилось. У 2001 р. відсоток населення по відношенню до 1989 р. становив 89,3 %, а району – 97,5 % (Про кількість та склад, 2001).

У Берегівському районі протягом 90-х рр. ХХ ст. фіксувалось значне природне скорочення населення. Так, в 1990 р. в Берегівському районі померло 910 чол., а народилось 1 276 хлопчиків та дівчаток. Натомість вже в 1996 р. померло 1 102 чол., а народилось 885 дітей. Тобто зменшення населення тут відбувалось насамперед через природне скорочення. Серед причин смертності в районі – серцево-судинні захворювання, онкологічні хвороби, травматизм, алкоголізм, суїциди. Лише в 1999 р. сталося 40 випадків самогубств (Папіш, 2000). Аналіз цієї інформації важливий тим, що більшість жителів цього району є угорцями. Так чи інакше названі тенденції стосуються саме угорців.

На природу та характер демографічного відтворення угорського населення впливав важливий фактор, а саме – роль етнічно ендегамних шлюбів у середині угорської спільноти. Особливо це стосується сільської місцевості. Наявний матеріал, підрахунки, які проводили співробітники обласного управління статистики засвідчують можливість окремо проілюструвати цей аспект.

Відзначимо, що наявний фактичний матеріал засвідчує загальні обласні показники укладання шлюбів. Потрібно при цьому враховувати, що в сільській місцевості шлюби переважно ендегамні, а в містах більше змішаних (угорсько-українських, угорсько-російських). Міжетнічні шлюби в краї угорці укладали насамперед з українцями та росіянами. Наші математичні підрахунки засвідчують наступне: в 1996 р. 190 угорців-чоловіків одружились із жінками-українками (20,9 %) та 14 з росіянками (1,5 %). У тому ж році 157 угорок вийшли заміж за чоловіків-українців (17,8 %), а 14 дівчат одружились із росіянами (1,6 %). У 1997 р. 218 дівчат-угорок одружились з українцями (21,7 %), а 18 з росіянами (1,8 %), а в 1999 р. 41 угорка краю одружилась з чоловіком-українцем (10,8 %), а 6 – із росіянами (1,6 %) (Берені, 2003).

Зауважимо, що серед інших спільнот, які брали шлюби з угорцями, доволі поодинокі були словаки, румуни, німці, роми. Це засвідчує, що угорське населення переважно інтегрувалося з українським населенням сіл та міст області. Дану тенденцію чітко підтверджують опубліковані статистичні дані. З іншого боку, потрібно констатувати, що саме фактор ендегамії сприяв стабілізації угорської етнічної системи.

Вчений-етнолог Ю. Бромлей ще у 80-х рр. ХХ ст. твердив, що в сучасних умовах етноси на 85 – 90 % ендегамні. Цей факт важливий, бо рівень екзогамії на 10 – 15 % не створює асиміляційні умови і сприятливо відображається на динаміці етнічних систем (Бромлей, 1983). Безперечно, саме сім'я виступає в якості важливого каналу передачі традиційної етнокультурної інформації, забезпечуючи зв'язок між поколіннями. Саме сільське угорське населення зберігає вказаний Ю. Бромлем показник, що позитивно

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 52

сприяє відтворенню угорської етногрупи. У містах краю, внаслідок міжетнічних шлюбів, навпаки спостерігаються процеси асиміляції угорської спільноти.

Поряд із природною рухливістю населення (темпи природного приросту або скорочення) міграція є важливим компонентом і показником динаміки суспільного розвитку. Протягом 90-х рр. ХХ ст. Україна опинилась в глибокій соціально-економічній кризі. Зменшення темпів виробництва, скорочення робочих місць викликали хвилю еміграції населення Закарпаття.

Для того, щоб з'ясувати питання міграційної активності угорців регіону, звернемо увагу на загальні показники зміни чисельності всього населення Закарпаття. В 1995 р. міграційний відтік до Угорщини становив 569 чол. У процентному відношенні серед емігрантів краю угорці в 1995 р. становили 13,8 %. Це третє місце після українців (43,9 %) та росіян (26,1 %). З числа 419 угорців, які емігрували, безпосередньо до Угорщини виїхало 85,4 % (Товт, 2001, 105).

Аналіз даних демографічних щорічників обласного статистичного управління за 1996 – 1997 рр. дозволяє виявити тенденцію міграційного скорочення населення Берегівщини за рахунок міждержавної міграції. Так, в 1996 р. сальдо міждержавної міграції в Берегівському районі становило один з найвищий показників серед районів області (– 263 чол.). Вищий цей показник був лише в містах Мукачєво (– 387 чол.) та Ужгород (– 264 чол.) (Населення Закарпатської, 1996). У 1997 р. сальдо міждержавної міграції в Берегівському районі становило мінус 162 чол. Це третє місце після Тячівського (– 177 чол.) та Мукачівського районів (–191 чол.). У містах Мукачєво та Ужгород ці показники були ще більш високими (– 308 чол. та – 363 чол.) (Закарпатська область, 1997). Власне у 1997 р. найбільша кількість вибулих з краю емігрували до Угорщини (457 чол.). Переважна більшість серед них угорці, хоча понад ¼ становили українці (Товт, 2001, 109).

У 1999 р. загалом по Закарпатській області кількість вибулих переважала кількість прибулих на 2 872 чол. З них найбільше емігрували за кордон (133 чол.) (Закарпаття, 1999, 2000). Того ж року найбільша частка закарпатців емігрувала саме до Угорщини (29,8 %). Серед них угорцями були 23,6 %, українцями – 51,4 %. Кількісно більшу еміграцію українців до Угорщини можна пояснити тим, що українці (в переважній більшості) представляють економічну (трудова) тимчасову еміграцію, в той час як угорці переважно виїжджають на постійне місце проживання та значно швидше, ніж українці, інтегруються до угорського громадського соціуму.

У 2000 р. тенденція активної еміграції в регіоні продовжувала зберігатися: загалом сальдо міграції становило мінус 2 498 чол. Найбільше ці процеси були характерні для Тячівського (– 572 чол.), Іршавського (– 454 чол.), Міжгірського (– 361 чол.), Берегівського (– 230 чол.) районів. Прикметним є той факт, що в Берегівському районі міждержавна міграція була найвищою. З числа мігрантів лише 13 осіб прибули до району, а виїхало 228 осіб. Сальдо становило мінус 215 осіб (Закарпаття'2000, 2001). У 2000 р. серед вибулих до країн далекого зарубіжжя (1 416 чол.) угорці становили близько 25% краян-емігрантів (Закарпаття'2000, 2001).

Отже, якщо внутрішньо-регіональна міграція населення Закарпатської області протягом 1996 – 2000 рр. в основному була стабільною, а міжрегіональна не сприяла міграційному відтоку населення з регіону, то міждержавна міграція у зазначений період набула розвитку та об'єктивно сприяла зменшенню кількості населення області. Особливо тривожним виглядає той факт, що значну частку серед емігрантів-угорців становила місцева еліта: лікарі, вчителі, представники творчих професій тощо. Безперечно, така ситуація створює значні виклики для соціально-економічної інфраструктури та подальшого розвитку регіону. Як стверджує Остапець Ю. та Скиба І.: «Характерним для угорців України є те, що вони слабо інтегруються у загальноукраїнський контекст, добре зберігають свої традиції, культуру, мову, підтримують тісні стосунки з Угорською Республікою» (Остапець, 2009, 64).

Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Історичні науки. Випуск 52.

Результати першого загальнодержавного українського перепису населення, що проводився 05–14 грудня 2001 р., зафіксували на Закарпатті 1 254 614 чол. З цього числа 151 500 чол. ідентифікували себе як представники угорської національної спільноти. Угорцями себе ідентифікували $\frac{3}{4}$ населення Берегівського району, $\frac{1}{3}$ Ужгородського району, $\frac{1}{4}$ Виноградівського району, $\frac{1}{8}$ Мукачівського району. Таким чином, на початку ХХІ ст. угорці продовжували займати перше місце серед найбільш чисельних національних меншин Закарпаття (див. Таблиця 1).

Таблиця 1

Динаміка частки угорців по районах Закарпатської області (%)

Назва району	1989	2001
Берегівський	75,6	76,1
Ужгородський	34,8	33,4
Виноградівський	24,8	26,2
Мукачівський	12,3	12,7
Хустський	4,3	3,9
Тячівський	3,7	2,9
Рахівський	4,1	3,2
Свалявський	0,8	0,7
Перечинський	0,3	0,2
Іршавський	0,3	0,1
Воловецький, Міжгірський, Великоберезнянський	<0,1	<0,1

Своєрідне міжпереписне сальдо угорської групи становило мінус 4 195 чол. Іншими словами, частка угорців дещо зменшилася в загальній етнотемографічній структурі області – на 12,1 %. Далися взнаки соціально-економічні чинники у поєднанні з факторами зменшення природного приросту та міграційної активності.

Скорочення частки угорського населення відбулось у більшості районів Закарпатської області. Найбільше зменшення відбулося у Тячівському, Хустському, Рахівському районах, саме там, де кількість угорців наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. ХХ ст. була в межах 3 – 6 тис. чол. (див. Таблиця 2). На Свалявщині кількість угорців за означений час зменшилась до 383 чол. В 1989 р. тут проживали 433 угорці. В Іршавському районі угорське населення зменшилось із 265 чол. (1989 р.) до 114 чол., на Перечинщині – з 196 чол. до 78 осіб. Десятки представників угорської національності залишились на Воловеччині (25 чол.), Великоберезнянщині (15 чол.). У Міжгірському районі з числа 111 угорців у 1989 р. залишилось тільки 8 осіб, для 6 з яких рідною мовою є українська, а не угорська. Отже, потрібно констатувати значні втрати угорської етнідентичності.

Як засвідчують дані перепису 2001 р., в середовищі угорського населення спостерігається тенденція до визнання в якості рідної державної української мови. Так, українська є рідною мовою для 3 932 (2,6%) угорців області. В 1989 р. таких осіб в угорському етносередовищі було 3 200 чол. (2,05%). З іншого боку, зменшилася кількість російськомовних угорців. Якщо в 1989 р. російську мову вважав рідною 991 угорець області, то в 2001 р. вже лише 378 чол. (Берені, 2003).

Підсумовуючи, можна зазначити, що угорці Закарпаття протягом 1989 – 2001 рр. зазнали складних соціально-демографічних змін. По-перше, перепис населення 1989 р. зафіксував проживання на Закарпатті 155 711 осіб угорської національності. В основному це мешканці прикордонних населених пунктів Берегівського, Ужгородського та Виноградівського районів області, які традиційно зберігали рідномовну ідентичність. Особливо високий рівень володіння угорською мовою був у сільській місцевості. Умови

міського проживання сприяли мовній асиміляції угорців Закарпаття. Серед чинників скорочення угорського масиву краю була й певна нерівномірність статевого складу населення регіону. Перевага жінок в етнодемографічній структурі угорців було характерним для більшості районів краю.

Таблиця 2

**Скорочення частки угорського населення в деяких районах
Закарпатської області**

Райони Закарпатської області	Кількість угорців в районі
	2001
Тячівський	– 1 165
Хустський	– 1 962
Рахівський	– 582
Свалявський	– 50
Іршавський	– 151
Перечинський	– 118
Міжгірський	– 103

По-друге, протягом 90-х рр. угорці опинились серед груп населення області, які виділялись високим рівнем міграційної активності. Темпи еміграції до Угорської Республіки зростали внаслідок соціально-економічних труднощів в Україні. Як засвідчують статистичні матеріали, скорочення угорського населення відбувалось як через міграцію, так через природне скорочення. Переважання рівня смертності над народжуваністю спостерігались в Берегівському районі, де проживала більшість угорців Закарпаття. Саме ці тенденції зумовили зменшення кількості угорців краю в 2001 р. до 151 500 осіб.

По-третє, перепис населення 2001 р. зафіксував зменшення частки угорського населення області на 4 195 чол. порівняно з 1989 р. Скорочення кількості угорського населення відбулося в усіх районах області, крім Виноградівського, де кількість угорців збільшилась. Частка угорців також зменшилась у великих містах краю, за винятком м. Мукачево. У містах Берегово та Мукачево перепис зафіксував збільшення відсотка угорськомовної ідентичності, а в Ужгороді та Хусті – відчутне скорочення цього показника. Поряд із цим рідномовна ідентичність угорців досить презентабельна в Берегівському, Ужгородському та Мукачівському районах. Аналіз результатів перепису підтверджує тенденцію зростання частки угорців, які визнають рідною українську мову, особливо у містах. Натомість зменшилися показники російськомовності угорців Закарпаття, що пов'язано із етнополітичними змінами впродовж 90-х рр. ХХ ст.

Висновки. Угорці Закарпаття впродовж 1989-2001 рр. опинилися в складній економічній ситуації, яка була характерна для України в цілому. Низка факторів сприяла зменшенню чисельності угорської національної меншини в Закарпатській області. Саме угорці упродовж 90-х рр. ХХ ст. стали однією із домінуючих етнічних груп області, що емігрували за кордон. Аналіз законодавства, яким регулюються міжетнічні відносини в Україні, дозволяє зробити висновок про те, що воно не повністю відповідає міжнародним стандартам і нормам, а значить потребує суттєвого доопрацювання і доповнення. Тому в майбутньому законодавством України повинно бути чітко врегульовано право національних меншин на національно-територіальну та культурно-національну автономію.

ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА

Бабидорич М. (1993). Міграція через кордон. Характер і масштаби обміну з

**Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного
університету. Серія: Історичні науки. Випуск 52.**

зарубіжними країнами. *Закарпатська правда*. 21 серпня.

Берені А. (2003). Демографічна динаміка угорців Закарпаття (1989-2001 рр.). *Carpatica-Karpatika*. Вип. 27. Карпатський регіон: історія і культура. Ужгород: Видавництво Ужгородського національного університету. С. 156-188.

Бідзіля Ю. (2010). Угорський етнос та угорськомовна проса на Закарпатті. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 23. С. 104-113.

Борисенко В. (2018). Етнографічні особливості культури пограниччя українців та угорців Закарпаття. *Стратегічні пріоритети*. № 1. С. 9-15.

Бромлей Ю.В. (1983). Этнос и этнография. М.: Наука. 282 с.

Горват К., Гульпа Д. (2011). Інтерференція мов в розмовному мовленні угорців на Закарпатті. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 23. С. 89-92.

Закарпатська область (статистичний щорічник). 1997. Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 1998. 294 с.

Закарпаття' 1999. Статистичний щорічник. Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2000. 388 с.

Закарпаття' 2000. Статистичний щорічник. Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2001. 448 с.

Зан М.П. (2001 а). Соціально-політичне та культурне життя етнопонаціональних меншин Закарпаття 90-х років ХХ ст. (Історіографічний аспект). *Carpatica-Karpatika*. Вип. 11. Проблеми історії та етнографії України. Ужгород: Колір прінт. С. 211-225.

Зан М.П. (2010). Етнічні процеси на Закарпатті в сучасну добу. *Народна творчість та етнографія*. № 1. С. 31-42.

Зан М.П. (2001 б).). Вивчення міжетнічних відносин (стосунків) на Закарпатті 90-х рр. ХХ ст. *Carpatica-Karpatika*. Вип. 12. Проблеми вітчизняної та зарубіжної історії. Ужгород: Колір прінт. С. 219-230.

Зан М.П. (2002 а). Демографічні чинники етнічних процесів на Закарпатті 90-х рр. ХХ ст. *Carpatica-Karpatika*. Вип. 14. Проблеми вітчизняної і зарубіжної історії з найдавніших часів до наших днів. Ювілейний збірник на пошану доктора історичних наук, професора Василя Івановича Худанича. Ужгород: Приватна друкарня Романа Повча. С. 213-227.

Зан М.П. (2002 б). Етнополітична ситуація на Закарпатті 1989-1991 років (воля народу чи протистояння еліт?). *Carpatica-Karpatika*. Вип. 16. Політичні партії і вибори в Україні та країнах Центральної і Південно-Східної Європи. Ужгород: Приватна друкарня Романа Повча, С. 140-166.

Зан М.П. (2002 с). Угорці Закарпаття (епізод етнополітичних процесів поч. 90-х рр. ХХ ст.). *Carpatica-Karpatika*. Вип. 18. Історія, політологія, культура: минуле і сучасне. Ужгород: Приватна друкарня Романа Повча. С. 222-236.

Копчак В.П., Копчак С.И. (1977). Население Закарпатья за 100 лет (1870-1970). Статистико-демографическое исследование. Львов: Издательское объединение «Вища школа» при Львовском государственном университете, 1977. 198 с.

Лавер О., Макара М. (1996). Свої «чужі» і чужі «свої». Етнічні процеси на Закарпатті в радянський час та в перші роки становлення української державності. *Карпатський край*. № 1-4. С. 7-9.

Малець О. (1999). Етнічний склад населення та етнічні процеси на Закарпатті в 1945 – 1990 рр. Електронний ресурс. Режим доступу: dspace.uzhnu.edu.ua

Малець О. (2003). Етнічні процеси угорців Закарпаття в 40-80-х рр. ХХ ст. Електронний ресурс. Режим доступу: dspace.uzhnu.edu.ua

Населення Закарпатської області. Демографічний щорічник. Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 1996. 102 с.

Остаець Ю.О., Скиба І.І. (2009). Суспільно-політичних та культурний розвиток

Scientific Bulletin of the Izmil State University of Humanities.
Section Historical Sciences. Issue 52

угорців Закарпаття (1991-2008). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін.* Вип. 2. С. 63-70.

Папіш М. (2000). Берегівщина сповзає в демографічну яму, в якій не видно дна. *Срібна Земля – Фест.* 28 вересня – 4 жовтня.

Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року (Закарпатське обласне управління статистики). *Новини Закарпаття.* 2001. 11 січня.

Соціальні індикатори життєвого рівня населення Закарпаття. *Статистичний збірник.* – Ужгород: Закарпатське обласне управління статистики, 2000. 108 с.

Товт М.М. (2001). Стан і тенденції міграційних процесів у Закарпатській області. *Державно-церковні та міжнаціональні відносини (український та зарубіжний досвід).* Збірник наукових праць. Укладач: М.Палінчак. Ужгород: Ліра. С. 103-111.

Черничко С.С. (2018). Державна мова угорців Закарпаття: чинник інтеграції, сегрегації або асиміляції? *Стратегічні пріоритети.* № 1. С. 97-105.

REFERENCES

Babydorych M. (1993). Míhratsiia cherez kordon. Kharakter i masshtaby obminu z zarubizhnymy krainamy. *Zakarpatska pravda.* 21 serpnia. [in Ukrainian]

Bereni A. (2003). Demohrafichna dynamika uhortsiv Zakarpattia (1989-2001 rr.). *Carpatica-Karpatyka.* Vyp. 27. Karpatskyi rehion: istoriia i kultura. Uzhhorod: Vydavnytstvo Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. S. 156-188. [in Ukrainian]

Bidzilia Yu. (2010). Uhorskyi etnos ta uhorskomovna prosa na Zakarpatti. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii.* Vyp. 23. S. 104-113. [in Ukrainian]

Borysenko V. (2018). Etnohrafichni osoblyvosti kultury pohranychchia ukrainsiv ta uhortsiv Zakarpattia. *Stratehichni priorytety.* № 1. S. 9-15. [in Ukrainian]

Bromlei Yu.V. (1983). Этнос у этнографія. М.: Наука. 282 с. [in Ukrainian]

Chernychko S.S. (2018). Derzhavna mova uhortsiv Zakarpattia: chynnyk intehratsii, sehrehatsii abo asymiliatsii? *Stratehichni priorytety.* № 1. S. 97-105. [in Ukrainian]

Horvat K., Hulpa D. (2011). Interferentsiia mov v rozmovnomu movlenni uhortsiv na Zakarpatti. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Serii: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii.* Vyp. 23. S. 89-92. [in Ukrainian]

Kopchak V.P., Kopchak S.Y. (1977). Naselenye Zakarpattia za 100 let (1870-1970). Statystyko-demohrafycheskoe yssledovanye. Lvov: Yzdatelskoe obedynenye «Vyshcha shkola» pry Lvovskom hosudarstvennom unyversytete, 1977. 198 s. [in Ukrainian]

Laver O., Makara M. (1996). Svoi «chuzhi» i chuzhi «svoi». Etnichni protsesy na Zakarpatti v radianskyi chas ta v pershi roky stanovlennia ukrainskoi derzhavnosti. *Karpatskyi krai.* № 1-4. S. 7-9. [in Ukrainian]

Malets O. (1999). Etnichni sklad naseleennia ta etnichni protsesy na Zakarpatti v 1945 – 1990 rr. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: dspace.uzhnu.edu.ua [in Ukrainian]

Malets O. (2003). Etnichni protsesy uhortsiv Zakarpattia v 40-80-kh rr. KhKh st. Elektronnyi resurs. Rezhym dostupu: dspace.uzhnu.edu.ua

Naseleennia Zakarpatskoi oblasti. Demohrafichni shchorichnyk. Uzhhorod: Zakarpatske oblasne upravlinnia statystyky, 1996. 102 s.

Ostaets Yu.O., Skyba I.I. (2009). Suspilno-politychnykh ta kulturnyi rozvytok uhortsiv Zakarpattia (1991-2008). *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M.P. Drahomanova. Serii 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplyn.* Vyp. 2. S. 63-70. [in Ukrainian]

Papish M. (2000). Berehivshchyna spovzaie v demohrafichnu yamu, v yakii ne vydno dna. *Sribna Zemlia – Fest.* 28 veresnia – 4 zhovtnia. [in Ukrainian]

Pro kilkist ta sklad naselennia Zakarpatskoi oblasti za pidsumkamy Vseukrainskoho perepysu naselennia 2001 roku (Zakarpatske oblasne upravlinnia statystyky). Novyny Zakarpattia. 2001. 11 sichnia. [in Ukrainian]

Sotsialni indykatory zhyttievoho rivnia naselennia Zakarpattia. Statystychnyi zbirnyk. Uzhhorod: Zakarpatske oblasne upravlinnia statystyky, 2000. 108 s. [in Ukrainian]

Tovt M.M. (2001). Stan i tendentsii mihratsiinykh protsesiv u Zakarpatskii oblasti. *Derzhavno-tserkovni ta mizhnatsionalni vidnosyny (ukrainskyi ta zarubizhnyi dosvid)*. Zbirnyk naukovykh prats. Ukladach: M.Palinchak. Uzhhorod: Lira. S. 103-111. [in Ukrainian]

Zakarpatska oblast (statystychnyi shchorichnyk). 1997. Uzhhorod: Zakarpatske oblasne upravlinnia statystyky, 1998. 294 s. [in Ukrainian]

Zakarpattia' 1999. Statystychnyi shchorichnyk. Uzhhorod: Zakarpatske oblasne upravlinnia statystyky, 2000. 388 s. [in Ukrainian]

Zakarpattia' 2000. Statystychnyi shchorichnyk. Uzhhorod: Zakarpatske oblasne upravlinnia statystyky, 2001. 448 s. [in Ukrainian]

Zan M.P. (2001 a). Cotsialno-politychne ta kulturne zhyttia etnonatsionalnykh menshyn Zakarpattia 90-kh rokiv XX st. (Istoriografichnyi aspekt). *Carpatica-Karpatyka*. Vyp. 11. Problemy istorii ta etnohrafii Ukrainy. Uzhhorod: Kolir print. S. 211-225. [in Ukrainian]

Zan M.P. (2001 b.). Vyvchennia mizhetnichnykh vidnosyn (stosunkiv) na Zakarpatti 90-kh rr. XX st. *Carpatica-Karpatyka*. Vyp. 12. Problemy vitchyznianoї ta zarubizhnoї istorii. Uzhhorod: Kolir print. S. 219-230. [in Ukrainian]

Zan M.P. (2002 a). Demografichni chynnyky etnichnykh protsesiv na Zakarpatti 90-kh rr. XX st. *Carpatica-Karpatyka*. Vyp. 14. Problemy vitchyznianoї i zarubizhnoї istorii z naidavnishykh chasiv do nashykh dniv. Yuvileinyi zbirnyk na poshanu doktora istorychnykh nauk, profesora Vasylia Ivanovycha Khudanycha. Uzhhorod: Pryvatna drukarnia Romana Povcha. S. 213-227. [in Ukrainian]

Zan M.P. (2002 b). Etnopolitychna sytuatsiia na Zakarpatti 1989-1991 rokiv (volia narodu chy protystoiannia elit?). *Carpatica-Karpatyka*. Vyp. 16. Politychni partii i vybory v Ukraini ta krainakh Tsentralnoi i Pivdenno-Skhidnoi Yevropy. Uzhhorod: Pryvatna drukarnia Romana Povcha, S. 140-166. [in Ukrainian]

Zan M.P. (2002 c). Uhortsi Zakarpattia (epizod etnopolitychnykh protsesiv poch. 90-kh rr. XX st.). *Carpatica-Karpatyka*. Vyp. 18. Istoriia, politolohiia, kultura: mynule i suchasne. Uzhhorod: Pryvatna drukarnia Romana Povcha. S. 222-236. [in Ukrainian]

Zan M.P. (2010). Etnichni protsesy na Zakarpatti v suchasnu dobu. *Narodna tvorchist ta etnohrafiiia*. № 1. S. 31-42. [in Ukrainian]

АНОТАЦІЯ

В статті аналізуються офіційні статистичні відомості щодо кількості населення в Закарпатській області протягом 90-х років XX ст. – початку XXI ст. Особливу увагу приділено аналізу статистичних даних щодо угорської етнічної спільноти, представники якої компактно проживають в регіоні. На підставі порівняння даних за 1989, 1996, 1997, 2000, 2001 роки щодо демографічної динаміки угорської спільноти в краї, з'ясовано кількісні та якісні показники міграційних процесів. Статистичні відомості щодо укладання шлюбів у Закарпатській області свідчать про наявність двоєдиної тенденції в цьому процесі: з одного боку – це фактор ендогамії, а з іншого – доволі значний відсоток міжетнічних шлюбів. Аналізуються причини та наслідки скорочення частки угорського населення зазначеного хронологічного періоду в соціально-демографічній структурі регіону. Зроблено висновок про розвиток громадянського суспільства представниками еліти національних меншин регіону.

Key words: угорці, Закарпатська область, міграційні процеси, статистичні відомості.